

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Потапчук Тетяни Володимирівни

про дисертаційне дослідження **Кінах Нелі Володимирівни**

«Теоретико-методичні засади формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти»,

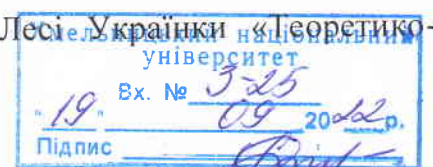
подане на здобуття ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Тема дослідження Кінах Нелі Володимирівни «Теоретико-методичні засади формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти» є наразі актуальною та зумовлена потребою особистості у прагненні знайти своє місце в житті. Авторкою цілком слушно відзначається, що набуття вчителем (зокрема, початкової школи) професійного досвіду з ефективною адаптації до змін в освітній галузі відбувається переважно під час професійної діяльності, а також в умовах системи неперервної педагогічної освіти. Неперервна освіта загалом і післядипломна освіта зокрема мають потужний потенціал в аспекті забезпечення та стимулювання неперервного особистісного й професійного розвитку, самовдосконалення вчителя, а саме в процесі курсової перепідготовки педагогічних кадрів.

Варто зазначити, що актуальність теми дослідження підтверджена ґрунтовним аналізом нормативно-правових та міжнародних документів, державних і законодавчих документів України, освітніх та наукових підходів, стану вивчення проблеми в науковій площині, які орієнтують на підготовку педагогічного працівника нового типу, що має достатній рівень загальної та фахової підготовки для гідної праці в постійно змінюваних соціокультурних умовах професійної діяльності, професійно-педагогічного підприємства.

Дисертація підготовлена в межах науково-дослідницьких тем Волинського національного університету імені Лесі Українки «Теоретико-

методичні засади формування професійної компетентності в майбутніх вчителів початкової школи у контексті інтеграції в європейський освітній простір» (ДР № 0119U000671), де внесок авторки полягав у поглибленні змістових аспектів ініціативності й підприємливості під час формування професійної компетентності вчителя початкової школи; Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти – «Проектування інноваційного середовища післядипломної освіти як умова реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога» (ДР № 0120U105777), де здобувачкою обґрунтована необхідність створення умов для сприяння особистісному та професійному розвитку вчителя початкової школи з метою ефективної реалізації підприємницьких ідей у контексті Нової української школи. Тема роботи затверджена Вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 1 від 25.01.2018 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основний зміст і результати дослідження представлено в 56 студіях, зокрема: 1 одноосібна монографія, 1 навчально-методичний посібник; 17 статей у фахових наукових виданнях України, 4 статті в наукових періодичних виданнях інших держав (ті, які входять до міжнародних наукометричних баз; іноземні наукові періодичні видання); 25 опублікованих праць, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації; 8 опублікованих розвідок, які додатково відображають наукові результати.

Значення для науки і практики отриманих авторкою результатів. Результати дослідження впроваджено в педагогічну практику Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 158/02-13 від 07.02.2022 р.), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-12/144/1 від 08.02.2022 р.), Комунального навчального закладу «Обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників» Черкаської обласної ради (довідка № 26/01-18 від 08.02.2022 р.), Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (довідка № 01/66 від 07.02.2022 р.),

Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 105/1 від 07.02.2022 р.), Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01/38а від 20.01.2022 р.), Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-04/102 від 03.02.2022 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Результати дослідження можуть бути використані під час розроблення (удосконалення) освітніх програм підготовки вчителя початкової школи в міжкурсний період підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти; програм тематичних курсів; методичних рекомендацій; проведення семінарів, майстер-класів, тренінгів, воркшопів у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, написання проєктів для розширення можливостей професійної самореалізації та самовдосконалення вчителя початкової школи.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Робота містить анотації українською й англійською мовами, вступ, п'ять розділів, висновки до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел, який становить 536 найменувань (із них 87 іноземних праць), 28 додатків. Повний обсяг дисертації – 556 сторінок, основний текст викладено на 409 сторінках. Дослідження містить 24 таблиці та 14 рисунків.

У першому розділі «**Теоретичні засади формування професійно-педагогічного підприємництва в умовах неперервної освіти**» досліджено стан опрацювання проблеми формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в педагогічній теорії і практиці; з'ясовано особливості формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи як предмета наукових розвідок; витлумачено сутність ключових понять дисертації; проаналізовано зарубіжний досвід формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя в умовах неперервної освіти США, країн Європейського Союзу та Великої Британії.

Заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз польського досвіду щодо формування професійно-педагогічного підприємництва в умовах неперервної

освіти. Неперервна освіта у Польщі регулюється Розпорядженням міністра національної освіти від 11 січня 2012 року "Про неперервну освіту у позашкільних формах" (Rozporzdzenie Ministra Edukacji Narodowej). Згідно із цим розпорядженням, неперервна освіта включає навчання дорослих, яке може здійснюватися у формальній та неформальній формах. Авторкою зазначено, що для навчання підприємництву польських учителів використовуються онлайн програми: «Smart Growth»; Програма «Knowledge Education Development» та програму розвитку інтелектуальної освіти.

Досвід Великої Британії дозволив дисертантці виокремити основні позиції, врахування яких є теж важливими для формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти в Україні, зокрема: проведення практичних занять із відпрацюванням технік креативності для розробки підприємницьких ідей та прийняття управлінських рішень; залучення вчителів початкової школи разом з учнями до ІКТ симуляції, що дозволить в дистанційному форматі відпрацювати практичні навички зі створення стартапів та набуття підприємницьких навичок, де більшість програм із навчання підприємництву включають різні форми та методи навчання, з прив'язкою до отримання реального досвіду

Докторанткою з'ясовано, що у Сполучених Штатах Америки організація підприємницької освіти декларується низкою концепцій, а саме: концепція «ефективного працівника», яка передбачає диференціацію принципів розподілу розумової й фізичної праці і спрямована на підприємницьку підготовку та розвиток якостей (ініціативність, професіоналізм, наполегливість і формування економічних умінь тощо), без яких не можна успішно розв'язати завдання, пов'язані з підприємництвом; концепція «Освіта для кар'єри» (Career Education). Досвід США щодо формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи націлює на: опанування MBA-програм, створення «Консорціуму із підприємницької освіти для вчителя початкової школи» та добровільних об'єднань із розвитку підприємницького мислення.

Нам імпонує позиція дисертантки щодо виокремлення ключових ідей, використання яких є конструктивним для формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти в Україні.

У другому розділі **«Організаційно-методичні основи формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти»** проаналізовано стан формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти; опрацьовано освітні програми підвищення кваліфікації вчителя початкової школи, де з'ясовано, що лекційні та практичні заняття, а також спецкурси для слухачів курсів підвищення кваліфікації охоплюють здебільшого таку проблематику: фінансова грамотність; керівництво й лідерство; навички сформованості критичного та креативного мислення педагога тощо.

Проаналізовано зміст Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)».

Дисертанткою виокремлено й описано компоненти (мотиваційно-цільовий, когнітивний, організаційно-практичний, особистісний), що перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності, уможливають якісне формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти. Доведено необхідність їх реалізації через діалектичну єдність.

Відповідно до структурної побудови професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи, виокремлено критерії: спонукально-аксіологічний, змістово-пізнавальний, процесуально-діяльнісний, рефлексивно-оцінний.

На підставі компонентної структури та критеріальної характеристики авторкою констатовано три рівні сформованості професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи: високий, середній, низький.

У третьому розділі **«Методологічні засади формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти»** суттєвою, на думку дисертантки, є обґрунтування потреби розроблення авторської концепції формування професійно-педагогічного підприємництва вчителів початкових класів, яка зумовлена, по-перше, потребою Нової української школи у кваліфікованих учителях початкових класів, здатних успішно розв'язувати інноваційні завдання, зокрема в процесі особистісно-професійного розвитку; по-друге, важливістю діяльнісного та проектно-технологічного підходів у системі неперервної освіти вчителів початкових класів; по-третє, потребою розширення в учителів початкових класів уявлень про підприємницьку діяльність в освіті; по-четверте, відсутністю освітніх програм з розвитку підприємницької діяльності вчителя.

Грунтовно схарактеризовано методологічні підходи та принципи щодо формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти.

Уважаємо вираженою позицію докторантки щодо виокремлення у контексті дослідження середовищного підходу, який, за твердженням здобувачки, спонукає до пошуку інноваційних засобів та технологій, залучення різноманітних засобів для розширення можливостей освітнього середовища, реалізації індивідуальних освітніх траєкторій, активізує участь педагогів у проектній діяльності, грантовій діяльності. Авторки відзначає, що формування професійно-педагогічного підприємництва вчителів початкових класів в рамках досліджуваної проблематики включає створення підприємницького середовища як сукупності різнопорядкових складових, які оточують вчителя-підприємця в процесі комерціалізації підприємницьких ідей.

При цьому важливим є те, що положення цього підходу також були використанні в процесі моделювання системи формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти.

У четвертому розділі **«Система формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти»**

дисертанткою обґрунтовано систему формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи, змодельовано процес її реалізації.

Заслуговує на увагу інноваційний та креативний підходи авторки при графічному представленні складових кластерної моделі системи формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти, а саме: цільова, концептуально-методологічна, змістово-процесуальна та оцінно-результативна підсистеми, які взаємозв'язані та об'єднані задля реалізації зазначеної мети, що створюють нову синергетичну якість завдяки інтеграції і допомагають глибше розуміти досліджувану проблему.

У роботі виокремлено й аргументовано педагогічні умови та технології формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи на тлі неперервної освіти (експерієнс-технології, проєктні технології, фандрайзингові технології, технології активного навчання у просторі хьютагогіки, цифрові технології, бізнес-симуляції). Зокрема, хочемо відмітити використання у дослідженні Agile-технології, де учасники тренінгу опановують такі компетенції, як постановки цілей та планування, командної взаємодії, комунікації, самоорганізації, а також вивчають теоретичний матеріал із підприємництва, необхідний для досягнення результату.

Також, варто виокремити використання фандрайзингових технологій, які спрямовані на планування, організацію, контроль зовнішніх джерел фінансування та прийнятні як для фізичних, так і для юридичних осіб, в тому числі некомерційних організацій.

І особливу увагу в роботі привертає хьютагогіка, основою якої є окремі експериментальні дії або спеціальні навчальні завдання, виконання яких потребує виявлення ціннісного ставлення щодо їхнього змісту. Найбільш сприятливими та ефективними, з точки зору дисертантки, є включення дорослих у професійні й життєві ситуації шляхом застосування технологій активного пошукового навчання і досліджень через дію. Допоміжними інтерактивними формами при цьому є: презентації, дискусії, конференції, рольові та ділові ігри, кейс-метод тощо.

У п'ятому розділі «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності системи формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти» схарактеризовано особливості організації й методику проведення дослідницько-експериментальної роботи,

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав упровадження виокремлених педагогічних умов у процес формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи.

Особливу увагу привертає використання у дослідженні методичних коворкінгів («Мотивація до підприємницької діяльності як педагогічна проблема», «Оцінювання мотивів до підприємницької діяльності»); семінарів-тренінгів («Мотивація – шлях до підприємницького успіху», «Професійна ефективність особистості»), ділових ігор і вправ («Критерії формулювання цілей за «SMART», «Визначення пріоритетів методом «MSCW», «Вплив винагород на мотивацію», «Боротьба мотивів»).

Кінах Нелею описано, проаналізовано та інтерпретовано результати пошуково-теоретичного, констатувального, формувального, аналітико-узагальнювального етапів експерименту. Вдало дібраним вважаємо діагностувальний інструментарій. Так, до прикладу, комплексне дослідження рівня сформованості професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи за рефлексивно-оцінним критерієм передбачало використання таких методик: виявлення схильності до ризику (Г. Шуберта) (додаток П), дослідження поведінки в конфліктних ситуаціях (К. Томаса) (додаток Р), вивчення загальної самооцінки (питальник Г. Казанцевої) (додаток С); А. Карпова дослідження рефлексивності; «Шкала самооцінювання розвиненості рефлексивних умінь учителя початкових класів» (додаток Т); креативність та інноваційна готовність «Діагностика особистісної креативності» Є. Тунік (додаток Х), тест «Діагностика творчого потенціалу та особистості» (додаток Ф).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Разом із позитивними моментами, вдалим знахідками, значущими висновками варто висловити деякі побажання та зауваження:

1. У першому розділі дисертації при аналізі проблеми формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти було б доцільним більш чітко визначити основні підходи та розбіжності у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців з даної проблематики, виявити групи досліджень, їх основні здобутки та невирішені проблеми.

2. Незважаючи на коректність обраного автором діагностичного інструментарію, на наш погляд, бракує чіткості у розкритті суті показника «здатність проектувати особистісну стратегію підприємницької діяльності для власного професійного розвитку» для визначення процесуально-діяльнісного критерію, що передбачає сформованість практичних умінь підприємницької діяльності вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти.

3. Беззаперечним авторським надбанням є кластерна модель системи формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти, проте потребує уточнення кластерний механізм щодо специфіки її реалізації.

4. У підрозділі 4.2. визначені авторкою педагогічні умови формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти, на наш погляд, представлені переважно теоретично-описово. Можна було б подати у тексті дисертації більш розгорнутий виклад процесу їх виокремлення на рівні математичних обрахунків.

5. Зважаючи на важливість і актуальність порушеної здобувачкою проблеми та з метою популяризації отриманих нею результатів, хочемо висловити побажання щодо видання посібника «Технології формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи» за матеріалами дисертації.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук»

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота Кінах Нелі Володимирівни «Теоретико-методичні засади формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р., а її автор, Кінах Неля Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Тетяна ПОТАПЧУК

ПІДПИС *Потопчук Т.* ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266
С.П.П.
20 р.